

La veu és el flascó que conté la paraula: vers una filosofia amb sonoritat pròpia

Eric Ortega González (Universitat de Barcelona)

Anna Pagès, *Queda una voz. Del silencio a la palabra*.
Barcelona, Herder, 2022, 167 pàgs.

En el número 55 d'aquesta revista ressenyàvem, ara fa alguns anys, el penúltim llibre de la professora Anna Pagès, dedicat a desentranar les relacions entre filosofia i feminitat a través de la figura enigmàtica de Diòtima. Aquell llibre, elogiable per motius diversos, tancava amb una reflexió titulada com el llibre que ara ressenyem («Queda una voz»), al voltant del desenterrament de la veu de Safo, succeït el 1896 a causa del descobriment prop del Caire d'uns papirs que contenien el que més tard va ser conegut com el poema quaranta-quatre d'aquesta famosa poetessa.

En aquella reflexió la professora Pagès feia servir la metàfora del desenterrament de la veu de Safo per parlar de la necessitat del rescat d'unes veus absents en la tradició filosòfica i cultural, unes veus femenines com la de Safo i la de Diòtima, forçosament exiliades del logos filosòfic occidental, que, malgrat la seva absència històrica, tenien, encara avui, moltes coses a dir a tots aquells que pareixin bé l'orella. D'aquesta manera, i una mica com si es tractés d'una veu premonitòria, la nostra autora anunciava veladament la possibilitat de tractar la veu en un proper llibre, possibilitat que reprèn ara en un volum bellament editat que fa servir de portada la misteriosa —i transitòriament emmu-

da— figura femenina que apareix a l'esplèndida pintura titulada «Novel·la romànica» de Santiago Rusiñol.

Els escrits de la professora Pagès acostumen a ser textos molt suggeridors, plens de frases o reflexions que calen i que denoten una veu filosòfica molt particular, no només en els temes sobre els quals tracta sinó també en la manera en què ho fa. I diem això perquè hom té la sensació en llegir-los que la nostra autora exemplifica perfectament allò que professa, adreçant-se als lectors a través d'una veu corporal, polifònica i summament personal que es deixa sentir a cau d'orella. Una veu que destaca molt especialment en uns temps en els quals sembla imposar-se a l'acadèmia però també arreu una neollengua abstracta i amb aires d'universalitat (en definitiva, una no-veu) pensada per a esborrar qualsevol diferència entre parlants, per a suprimir qualsevol matis entre idees.

Així, en el text que ara ressenyem, l'Anna Pagès ens proposa un recorregut que, fent-se a mà de la filosofia, la literatura i la psicoanàlisi, planteja l'existència d'una sèrie de dimensions de la veu¹, dimensions que conformarien, totes elles, una sort de filosofia sonora. Una filosofia de caràcter rapsòdic, oral —homèric si es vol—, enfront una filosofia metafísica, des-

(1) Aquestes dimensions són: encarnada, lletrada, cantada, dactilar, celestial i al·lucinatòria.

encarnada i eminentment visual que quedaria paradigmàticament representada pel platonisme, el desig del qual era, com és sabut, arribar a contemplar el Bé, és a dir, arribar a tenir una visió més o menys definitiva de la realitat.

Per aquesta raó, i essent ben conscient de la tradició que l'empara, la professora Pagès suggereix reformular la cèlebre pregunta kantiana (què és l'home?) amb la que el pensador de Königsberg resumia les tres preguntes fonamentals de la filosofia (què puc saber?, què haig de fer?, que m'és permès esperar?), amb una pregunta que suposi, abans de res, la cerca de la subjectivitat latent a la veu: qui parla? Una pregunta que apunti la persona que hi ha darrere doncs, diu l'autora, «Biografía es buscar una voz; vitalidad es el deseo encubierto en ella» (p. 32).

Però, què és, a propòsit de tot això, la veu? La veu, diu Canetti, vivifica el saber en dir-se en veu alta. Permet mostrar i fer existir una idea, un concepte, un estil. I ho permet perquè la veu és la manera que tenim de fer escoltar el que pensem realment, d'indicar la procedència d'aquell que parla. En efecte, la veu apunta al qui i al context d'on emergeix, ens humanitza, diferenciant-nos d'altres animals en el fet que els sons que proferim s'articulen en una llengua, en un conjunt audible de signes organitzats i convenientment combinats.

D'aquí la gravetat que la filosofia, històricament centrada en el *logos* universal, hagi tendit a despullar la veu del cos, a desencarnar-la, a desposseir-la de la particularitat de la persona que parla, de la ineludible singularitat que suposa el so d'una paraula sorgida de la gola d'algú. La filosofia ha tendit a ignorar la trajectòria vital de qui enraona, accentuant només la teoria filosòfica o el sistema de pensament que hi ha al darrere.

Però després de la sospita de Marx, Freud i Nietzsche, el *logos* i la seva universalitat van quedar tocats, obrint l'espai perquè la veu torni a servir com una categoria a través de la qual tornar a pensar el fet que la filosofia es declini en plural. I on té sentit tractar de cercar una veritat que ara es diu amb la boca petita a través d'un fil de veu que, malgrat la seva fragilitat, es deixa sentir sense titubejar.

Un fil de veu que, de la mà de la professora Pagès, comença el seu itinerari en Sòcrates i en el descobriment de què la veu de l'oracle mai no és del tot intel·ligible; també necessita una interpretació. Per això part de l'atractiu de Sòcrates resideix en el fet que qüestiona la veritat indiscutible de la veu de l'oracle interpretant les seves profecies per la banda del saber: ningú és més savi que Sòcrates, diu l'oracle. I Sòcrates es dedica a investigar la veritat d'aquesta asseveració tot interrogant els seus conciutadans i constatant que ningú no sap tant com creu, fet que el converteix, en virtut del reconeixement de la seva ignorància, en més savi que ells i, com és sabut, que acabarà portant-lo a la mort.

Ara bé, això que fa Sòcrates no respon a un caprici o una mera aventura d'un senyor desenfeinat. Si no que, ben al contrari, troba el seu origen en una altra veu, aquesta vegada interior, representada pel seu *daimon*. Una veu, en aquest cas, teixida de poders endevinatoris, que, per via negativa, adverteix només d'allò que hom no ha de fer i que Sòcrates experimenta com la seva única certesa: una certesa, paga la pena ressaltar-ho, de caràcter sonor.

Potser per aquesta raó, anys més tard, sabent d'aquesta veu interior present en el mestre del seu mestre, l'enorme esperit científic d'Aristòtil volgué determinar de quina manera el so es transforma en sentit, és a dir, com es passa del soroll al significat

perquè sorgeixi una veu. Hi ha d'haver un pont entre el so i la paraula, entre la veu i el sentit. Aquest pont es troba en el *télos*. Un *télos* que Aristòtil, com a bon premodern, situa en el bé comú, és a dir, en la cerca d'acord o de negociació amb els altres: tenir veu és dir el bé, és contribuir en la construcció de la comunitat. Aquí el que Aristòtil fa —i la professora Pagès ressalta encertadament— és introduir el *logos* dins la veu, de tal manera que la veu aculli ara allò que dota de sentit al món i que permet dir alguna cosa tant sobre aquest món com sobre un mateix.

Consegüentment, es pot dir que pel pensament grec, «Sin voz, no hay *logos* que valga» (p. 56). Per la qual cosa dins l'esperit grec existeix una correspondència clara entre llenguatge i veu, entre sentit i denotació. Parlem, doncs, per tractar de donar sentit, per bé que algunes veus contemporànies portades a col·lació, com la de Giorgio Agamben o Anne Carson, adverteixin, cadascú a la seva manera, que això no és ben bé així i que fa temps que varem trencar la unió entre *phoné* i *logos*, especialment, però no només, a través de l'escriptura i la cultura alfabètica, que, en situar el *logos* com a objecte d'estudi extern al subjecte que parla, separa so i sentit, veu i significat.

La veu, per tant, no es deixa escriure. En part perquè l'escriptura pot ser un signe de no poder parlar, un crit ofegat, com diu Hélène Cixous, producte de les veus que ens travessen i que han de ser transcrites, negre sobre blanc, durant el suplici joiós de l'escriptura. Però en part també, com indicà Jacques Lacan, perquè l'origen de la nostra veu és sempre heterònom experimentant-se com a veu d'una alteritat que ressona, a tall de superjò, en el nostre interior. Potser per això un dels nostres primers accessos a la veu sigui a través del miracle del cant. Tal com la lira d'Orfeo era capaç de domesticar les feres,

la música i el cant humanitzen i civilitzen. És a través del cant, diu l'Anna Pagès, com els humans suspenem momentàniament el nostre caràcter mortal, obrint-nos d'aquesta manera a l'univers i orientant-nos a allò no predeterminat ni fixat per endavant. El cant crea, doncs, un pont que uneix allò sensible i allò transcendent.

No és gratuït que el cant lligui molt i bé amb la veu celestial, divina, que s'experimenta en la trobada d'allò infinit en allò finit, tal i com es porta observant en molts oficis religiosos des de temps immemorials. En efecte, si ens remetem a les fonts bíbliques, siguin jueves o cristianes, l'audició, al contrari que passava amb el platonisme, pren la davantera a la visió: Déu es desvela a través de la paraula; a Déu no se li pot veure però sí escoltar. La divinitat ens parla i la seva veu se sent en la diferència, amagada darrere del silenci heterogeni de les coses que nosaltres, animals postmoderns i tecnocientífics, som incapaços de sentir. La veu del cel, diu la nostra autora, funciona com una figura metafòrica que dona compte de la presència divina en la vida quotidiana, en el respirar normal dels dies, en la brisa del vent.

Segurament perquè som una mica sords a aquesta veu provinent del cel fou necessària la veu martellejant de Nietzsche qui, a través d'un pensament aforístic i fragmentari, ens recorda que la filosofia també té quelcom d'al·lucinatòria. Què és la filosofia, al capdavant, sinó tot un seguit de veus que diuen coses, plantegen interrogants o enreden certeses? Pura al·lucinació: veus sense cos, *logos* sense *phoné*. La filosofia, en forma de bogeria o clarividència és manifesta en canvi en Nietzsche, —especialment al seu darrer «Ecce Homo», però també a «Així parlà Zaratustra»—, com una forma de presentar la seva veu i la seva vida al mode del relat, en un intent per donar compte de la complexitat de la seva figura a través d'una veu que ressona

com un llamp en les nostres oïdes. Nietzsche, assenyala la professora Pagès, s'identifica amb Zaratustra: la seva veu és de les poques dignes de ser sentides perquè no només diu alguna cosa sinó que també comunica «un estado, una tensión interna de pathos, por medio de signos, incluido el tempo (ritmo) de esos signos» (p. 165), el que palesa la pluralitat d'estats interiors que pot revelar la filosofia.

Si recordem la gravetat amb què referíem que la filosofia hagi tendit a despullar la veu del cos, la persona de la parla, s'està en disposició de prendre consciència del valor tant de l'obra de Nietzsche com del llibre que ressenyem en l'esforç d'esbrossar el camí cap a un altre tipus de filosofia. Una filosofia plena de diferents tonalitats que sense necessitat de parlar massa alt, vivifica el pensament i, en fer-ho, resulta una nova forma de sonoritat filosòfica: més encarnada, sí, però també més lletrada, cantada, tàtil, celestial i al·lucinatòria. Una filosofia, al capdavant, que posa la veu, i tot el que ella representa, davant el logos. Com el raig, pagui la paradoxa sonora, se situa davant del llamp.